

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าวกับผลที่มีต่อองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อ.ส.ม.ท.)” โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีหลักๆดังระบุไว้ในบทที่ 2 มาใช้ประกอบการศึกษา ผู้วิจัยได้ข้อสรุปในแต่ละประเด็น ดังนี้

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท.กับแหล่งข่าว

ย้อนกลับไปในอดีตเมื่อ 20 ปีกว่าก่อน สมัยที่ อ.ส.ม.ท. ยังเป็นบริษัทไทยโทรทัศน์ ผู้ปฏิบัติงานข่าวในสมัยนั้นยังไม่ได้แบ่งงานออกเป็นสายๆ อย่างชัดเจนในปัจจุบัน เมื่อเทียบเคียงกับแบบจำลองการสื่อสารของ Westley & Maclean (1957)แล้ว บทบาทของสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ก็เทียบเคียงได้กับบทบาทในฐานะที่เป็นช่องทางการสื่อสาร (Channel Role :C)ล้วนๆ โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ที่ต้องการส่งสาร(ซึ่งสมัยนั้นหมายถึงรัฐบาลเป็นหลัก) และสาธารณชน ทั้งนี้ นักข่าวของโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม มีหน้าที่รับข่าวจากกองงานโฆษณาทำเนียบรัฐบาล (มีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนหรือ บทบาท A ตามแบบจำลอง) มาออกอากาศ เพื่อให้สาธารณชน (ผู้เล่นบทบาท B ตามแบบจำลอง) ได้รับทราบ อย่างที่ นายถาวร นาคนบุตร (สัมภาษณ์, 24 ส.ค.41) นักข่าวในยุคช่อง 4 บางขุนพรหม เล่าว่า “การทำข่าวในยุคแรกไม่ได้แข่งขันกันเลย แหล่งข่าวของนักข่าวโทรทัศน์ระยะนั้นก็มาจากแหล่งเดียวคือ กองงานโฆษณา ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งกองงานฯจะทำข่าวเอง ทำอย่างไร ก็ต้องเสนอข่าวไปตามนั้น ดัดทอนข่าวไม่ได้เลย ยาวต้องยาว”

หากอธิบายความสัมพันธ์ของนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวในยุคนี้ด้วยแบบจำลอง(model) ของ กีเบอร์และจอห์นสัน (1961) จะพบว่าสอดคล้องกับแบบจำลองที่ 1 มากที่สุด กล่าวคือ นักข่าวกับแหล่งข่าว (ซึ่งในที่นี้หมายถึงกองงานโฆษณา) มีบทบาทหน้าที่แยกออกจากกัน อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์มีลักษณะที่เป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม หากนำแบบจำลองของกีเบอร์และจอห์นสันดังกล่าว มาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวในปัจจุบัน พบว่า ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเทียบเคียงได้กับแบบจำลองที่ 2 กล่าวคือ มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดพอสมควร โดยบทบาทของทั้งสองฝ่ายมีส่วนที่คาบเกี่ยวและเป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ แต่บทบาทบางส่วนของแต่ละฝ่ายก็เป็นอิสระต่อกัน นั่นหมายความว่า ต่างฝ่ายต่างก็กำหนดและรักษาระยะห่างระหว่างกันไว้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีบางกรณี ในบางโอกาสที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. เล่นบทบาทที่คาบเกี่ยวซ้อนทับเป็นเนื้อเดียวกันกับแหล่งข่าวตามแบบจำลองที่ 3 เช่น กรณีของนักข่าวสายกีฬา และนักข่าวสายอาชญากรรมที่บางคนในบางโอกาสก็มีความสัมพันธ์แบบแนบแน่นกับแหล่งข่าว แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้มีสัดส่วนน้อยมาก เช่นเดียวกับความสัมพันธ์แบบเป็นทางการตามแบบจำลองที่ 1 ซึ่งยกเป็นตัวอย่างได้คือ กรณีของข่าวราชสำนัก

จากการศึกษาถึงลักษณะการปฏิบัติงาน และความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของนักข่าว อ.ส.ม.ท. 8 สาย พบว่า นักข่าว อ.ส.ม.ท. จะมีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวทั้งในลักษณะทางการและไม่เป็นทางการ โดยการจำแนกความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ทั้งสองแบบนี้ อาศัยองค์ประกอบหลัก 3 ประการในการปฏิสัมพันธ์กันเป็นเครื่องบ่งชี้ คือ 1. เวลา 2. สถานที่ และ 3. เรื่องที่แหล่งข่าวกับนักข่าวใช้ปฏิสัมพันธ์กัน กล่าวคือ กรณีความสัมพันธ์ไม่เป็นทางการนั้นสามารถบ่งชี้ได้จาก การปฏิสัมพันธ์กันไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเวลางาน สถานที่ทำงาน หรือวิสาสะกันในเรื่องงานข่าวเท่านั้น นอกจากนี้ ความยากง่ายในการเข้าถึงหรือเข้าหาแหล่งข่าวยังเป็นรังวัดได้ด้วยว่าความสัมพันธ์เป็นแบบใด กล่าวคือ ถ้าเข้าหาเข้าพบง่าย สามารถใช้โทรศัพท์ติดต่อกันได้แทบทุกเวลา และไม่บ้ายเบี่ยงที่จะรับสายหรือคุยด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข่าวหรือเรื่อง แสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายใช้ความไม่เป็นทางการในการปฏิสัมพันธ์กัน

ในการศึกษาจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ พบว่า ส่วนใหญ่ความสัมพันธ์มักจะเริ่มจากลักษณะที่เป็นทางการก่อน แล้วลักษณะความไม่เป็นทางการจะตามมา แต่มีบางกรณีที่ความสัมพันธ์แต่เดิมมีลักษณะไม่เป็นทางการคือแบบใกล้ชิดสนิทสนม แต่เมื่อสถานการณ์ของแหล่งข่าวเปลี่ยนไปก็ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนไปในลักษณะที่เป็นทางการมากขึ้น ซึ่งกรณีที่ชัดเจนคือแหล่งข่าวประเภทนักการเมือง เมื่อเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.)ธรรมดา มีความสนิทสนมคุ้นเคยและเข้าหาง่ายกับนักข่าว แต่เมื่อเปลี่ยนสถานภาพเป็นรัฐมนตรี ลักษณะการปฏิสัมพันธ์ก็เป็นทางการมากขึ้น

การเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าวกับนักข่าว อ.ส.ม.ท. มีทั้งสองลักษณะคือ 1. นักข่าวเป็นฝ่ายเริ่มเข้าหาแหล่งข่าว และ 2. แหล่งข่าวเป็นฝ่ายเริ่มเข้าหานักข่าว ก่อน ทั้งนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข่าวราชสำนัก ส่วนลักษณะที่สองที่แหล่งข่าวเป็นฝ่ายเริ่มเข้าหานักข่าวนั้นมักพบได้ในข่าวสายการเมืองโดยเฉพาะเมื่อแหล่งข่าวเป็นนักการเมือง ที่มีลักษณะเปิดตัวสูง ขณะที่ข่าวสายอื่น นักข่าวจะเป็นฝ่ายเริ่มต้นเข้าหาแหล่งข่าวมากกว่าเป็นส่วนใหญ่

ในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวนั้น จากการศึกษาจากนักข่าว อ.ส.ม.ท. ทั้ง 8 สาย พบว่า จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานการสร้างควมไว้วางใจให้กับแหล่งข่าวเป็นสำคัญ โดยสิ่งที่ยืนยันถึงความน่าเชื่อถือหรือความน่าไว้วางใจของนักข่าวอ.ส.ม.ท. ที่มีต่อแหล่งข่าวนั้นคือ

1. การเสนอข่าวตามความเป็นจริงตรงไปตรงมาไม่บิดเบือนคำพูดของแหล่งข่าว
2. การไม่หักหลังแหล่งข่าวด้วยการเสนอข่าวด้วยข้อมูลที่แหล่งข่าวไม่ประสงค์จะให้ เป็นข่าว เพียงแต่เล่าให้ฟังเป็นความรู้เท่านั้น และ
3. การใช้ข้อมูลที่ได้จากแหล่งข่าวเพียงเพื่อประโยชน์ของงานข่าวเท่านั้น ไม่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง

นอกจากความไว้วางใจจากแหล่งข่าวแล้ว การสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวนั้นยังขึ้นอยู่กับความประทับใจที่แหล่งข่าวมีต่อนักข่าวด้วย ซึ่งจากการศึกษาจากนักข่าว อ.ส.ม.ท. พบว่าบ่อเกิดของความประทับใจ คือ ผลงานด้านข่าวของนักข่าวที่เสนอออกไป การทุ่มเทให้กับงาน ความมีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์ อีกทั้งการติดตามความเคลื่อนไหวและติดต่อสารกับแหล่งข่าวอยู่เสมอตามวาระอันควร ทั้งนี้ ปัจจัยในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์นั้น ยังรวมถึงการพึ่งพาอาศัยกันของทั้งสองฝ่ายที่ยึดโยงความสัมพันธ์เอาไว้

ขณะเดียวกัน การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของนักข่าว อ.ส.ม.ท. แต่ละคนในแต่ละสายงานนั้น มีระยะห่างหรือความใกล้ชิด หรืออีกนัยหนึ่งคือมีลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี โดยมีปัจจัยเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับบริบทของแหล่งข่าวและนักข่าว ดังนี้คือ

1. สถานภาพและบทบาทหน้าที่ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าวสามารถจะแปรเปลี่ยนสลับกันจากความสัมพันธ์ที่เป็นทางการเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ หรือในทางกลับกันจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ กลายเป็นความสัมพันธ์ที่

เป็นทางการได้ เมื่อสถานภาพของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเปลี่ยนไป ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ เมื่อแหล่งข่าวเป็น ส.ส. พรรคใด กับนักข่าว มักจะใกล้ชิดสนิทสนมกันดี เมื่อ ส.ส. คนเดียวกันนั้นกลายเป็นรัฐมนตรี ความใกล้ชิดอาจจะลดลง กลายเป็นความห่างเหิน หรือกรณีที่นักข่าวต้องเปลี่ยนตำแหน่งและสถานที่ทำข่าว ความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับแหล่งข่าวคนเดิมก็มีโอกาสเลือนลางห่างเหินกันไป

2. ทักษะ ทักษะนี้หมายถึงทัศนคติของทั้งสองฝ่ายที่มีต่อกัน ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อกัน การสร้างหรือผูกความสัมพันธ์ก็เป็นไปได้อย่างเหนียวแน่นใกล้ชิด ในทางตรงกันข้าม หากมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน โอกาสที่จะคบหาใกล้ชิดกันก็มีน้อย

3. อุปนิสัยและบุคลิกภาพส่วนตัว ซึ่งประเด็นนี้เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับเรื่องของทัศนคติ และบรรทัดฐานของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ การวางตัวและบุคลิกภาพของคู่ความสัมพันธ์ซึ่งรวมถึงการแต่งกาย กริยามารยาท เป็นปัจจัยที่มีส่วนกำหนดความสัมพันธ์อยู่พอสมควรว่าทั้งสองฝ่ายจะสามารถคบกันได้หรือไม่ในระดับใด

4. วิทยุฒิ กล่าวคือ ถ้าแหล่งข่าวกับนักข่าวมีช่องว่างระหว่างวัยมาก โอกาสที่จะมีความสัมพันธ์สนิทสนมใกล้ชิดในระดับที่ไม่เป็นทางการนั้น มีน้อยกว่าคู่สัมพันธ์ที่มีอายุใกล้เคียงกัน

5. องค์กร, พรรค หรือสถาบันที่สังกัด : ปัจจัยนี้รวมถึงเงื่อนไขนโยบายขององค์กรสื่อด้วย กล่าวคือ การที่องค์กรสื่อไม่มีนโยบายหรือมีแต่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายที่จะให้ความสำคัญกับข่าวด้านใดเป็นพิเศษ ถือเป็นมูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โอกาสที่นักข่าวจะสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นสนิทสนมหรือความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับแหล่งข่าวมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มี กรณีตัวอย่างของ นักข่าว อ.ส.ม.ท. ที่เห็นชัดเจนคือ นักข่าวสายกีฬา และสายอาชญากรรม ของ อ.ส.ม.ท. ที่ผู้บริหารให้ความสำคัญน้อยกว่าข่าวสายอื่นๆ จะพบว่า นักข่าวทั้งสองสายไม่มีความสัมพันธ์เหนียวแน่นใกล้ชิดกับแหล่งข่าวเท่าที่ควร โอกาสที่จะอาศัยความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวเพื่อประโยชน์ต่อองค์กรจึงมีน้อย

6. ประเภทของสื่อที่นักข่าวสังกัด ในที่นี้ หมายถึง สื่อที่ต่างแขนงกัน คือ โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ (รวมถึงหนังสือข่าว ของสำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. ด้วย) นักข่าวของสื่อต่างแขนงกันนี้จะมีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ โอกาสที่นักข่าว

หนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะฉบับใหญ่ๆที่มียอดจำหน่ายขายดี มีโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวได้ง่ายและใกล้ชิดมากกว่านักข่าวหนังสือพิมพ์ฉบับเล็กๆ และนักข่าวโทรทัศน์และวิทยุ รวมถึงนักข่าวของหนังสือข่าวสำนักข่าวไทยด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากนักข่าวหนังสือพิมพ์มีลักษณะการทำงานประจำที่แน่นอนมากกว่า มีเวลาพบปะกับแหล่งข่าวมากกว่า และที่สำคัญมีเวลาและพื้นที่ของสื่อให้กับแหล่งข่าวมากกว่า

7. ความมุ่งหวังจากความสัมพันธ์หรือผลประโยชน์ที่มีต่อกัน : ประเด็นนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ที่ว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งซึ่งยึดโยงคู่ความสัมพันธ์คือนักข่าวกับแหล่งข่าวเอาไว้ คือเรื่องผลประโยชน์ที่ทั้งสองฝ่ายสามารถเอื้อต่อกัน ทั้งผลประโยชน์ในระดับองค์กร ผลประโยชน์ส่วนตัวและ ผลประโยชน์ที่ยากที่จะแยกออกให้ชัดเจนว่าเป็นเรื่องขององค์กรหรือส่วนตัว

นอกจากนี้ จากการอาศัยแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ของ David Wilson (1962) ที่ชี้ว่า “สังคมไทย คนไทยมักจะมองคนโดยพื้นฐานทางครอบครัว หรือจุดกำเนิดทางสังคมมากกว่าจะวัดด้วยความสำเร็จบรรลุเป้าหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง” (ดังรายละเอียดในบทที่2) มาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าว นอกเหนือจากการพิจารณาบริบทต่างๆดังกล่าวข้างต้นแล้ว จากการศึกษา ไม่พบว่า พื้นฐานการศึกษา ชาติตระกูล สถานภาพทางสังคมหรือจุดกำเนิดของนักข่าว อ.ส.ม.ท. มีส่วนเป็นปัจจัยกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวอ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวแต่อย่างใด

แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นความเป็นเพศหญิง - ชายของนักข่าวโดยทั่วไปนั้น จากการศึกษาพบว่า ในข่าวบางสาย โดยเฉพาะข่าวอาชญากรรม และข่าวกีฬา จะมีส่วนกำหนดความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวให้แตกต่างกันออกไปบ้าง ตามเงื่อนไขของคู่ความสัมพันธ์ แต่ไม่ใช่เงื่อนไขความเป็นหญิงหรือชายของนักข่าวเพียงเงื่อนไขเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับบริบทอื่นๆของแหล่งข่าวด้วย และจากการศึกษา ไม่พบความแตกต่างที่ชัดเจนว่าความเป็นหญิงหรือชายของนักข่าว อ.ส.ม.ท. มีผลต่อความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวและมีผลต่อการทำข่าวอย่างเห็นได้ชัด

ประโยชน์จากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าวอ.ส.ม.ท. และแหล่งข่าว

จากการอาศัยแบบจำลองการสื่อสารของ Westley & Maclean (1957) แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าว แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการรายงานข่าวของนักข่าว และแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการในเชิงระบบอุปถัมภ์ (ดังรายละเอียดในบทที่2) มาอธิบายภาพรวมลักษณะการทำงานและการสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของนักข่าวอ.ส.ม.ท. พบว่า นักข่าว อ.ส.ม.ท.ในแต่ละสายงานมีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวทั้งในลักษณะทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจะมีลักษณะ “การให้และการรับผลประโยชน์” จากกันและกันในระดับใดระดับหนึ่ง แต่สัดส่วนการให้และการรับมักไม่ตัดเทียมกัน โดยนักข่าว อ.ส.ม.ท.เป็นฝ่ายได้รับประโยชน์จากแหล่งข่าวมากกว่าแหล่งข่าว ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่ตั้งไว้ในเบื้องต้นที่ว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ยังผลประโยชน์ต่อองค์กรคือ อ.ส.ม.ท. ในหลายลักษณะ ดังนี้

1. ประโยชน์ต่องานข่าวขององค์กร

จากการศึกษา พบว่า นักข่าวอ.ส.ม.ท.ในทุกสายงาน อาศัยความสัมพันธ์ที่มีกับแหล่งข่าวเพื่อประโยชน์เรื่องงานข่าวเป็นหมายหลัก โดยความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งข่าวนั้นจะเอื้ออำนวยให้นักข่าวได้ข่าวที่ถูกต้อง ข่าวพิเศษคนเดียว(ข่าวเจาะ) ข่าวไว ข่าวลึก ได้ปริมาณข่าวมาก และไม่ตกข่าว เพราะความสัมพันธ์ใกล้ชิดทำให้นักข่าวได้รับปัจจัยเกื้อหนุนต่อการทำข่าวดังต่อไปนี้

1.1 การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร ซึ่งรวมถึงตัวบุคคลที่เป็นแหล่งข่าว ซึ่งประเด็นนี้เป็นประโยชน์ต่องานข่าวขององค์กรโดยตรง แหล่งข่าวจะกล้าเปิดเผยข้อมูลเล็กๆ และลับๆ กับนักข่าวได้ ก็ด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่มีต่อกัน และแหล่งข่าวมักจะไม่ปฏิเสธเมื่อได้รับเชิญหรือร้องขอไปร่วมเป็นวิทยากรออกกรายการโทรทัศน์และวิทยุขององค์กร

1.2 การขยายฐานข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ งานข่าวต้องอาศัยฐานข้อมูลที่แน่นและหลากหลาย การรู้จักคุ้นเคยกับแหล่งข่าวคนหนึ่ง อาจขยายผลต่อเนืองไปยังอีกหลายคน โดยผ่านการแนะนำจากแหล่งข่าวเอง

1.3 การได้รับความรู้ใหม่ๆจากแหล่งข่าว โดยเฉพาะการเรียนรู้ในเรื่องทางเทคนิค วิชาการใหม่ๆ และระบบเครือข่ายโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ธุรกิจต่างๆ เช่น กรณีนักข่าวเศรษฐกิจ ไอที และข่าวสังคม ซึ่งการเรียนรู้จากแหล่งข่าวเท่ากับเป็นการย่นระยะเวลาการเรียนรู้ของนักข่าวที่ไม่ต้องใช้เวลาในการร่ำเรียนในสถาบันการศึกษา

1.4 แหล่งข่าวช่วยวิเคราะห์และชี้ทิศทางข่าว เพื่อการเตรียมตัววางแผนทำข่าวไว้ก่อนล่วงหน้าได้

1.5 แหล่งข่าวช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร

ประโยชน์ต่องานข่าวส่งผลทำให้องค์กรได้รับความเชื่อถือและการยอมรับ ทั้งจากแหล่งข่าวเอง และจากสาธารณชน ว่า ข่าวที่นำเสนอมีคุณภาพ เป็นประโยชน์ องค์กรได้เปิดตัวต่อสังคมด้วยภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อแหล่งข่าวมีความเคลื่อนไหวอะไรที่สำคัญๆ ก็มักจะแจ้งให้ทราบ

2 ประโยชน์ด้านอื่นๆต่อองค์กร

นอกจากประโยชน์ด้านงานข่าวแล้ว ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับแหล่งข่าวยังทำให้องค์กรได้รับประโยชน์ในทางอื่นดังนี้

2.1 ลดกระแสกดดันจากภายนอก ที่มีต่อองค์กรและผู้บริหาร ตัวอย่างกรณีนักข่าวการเมือง อ.ส.ม.ท. ที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงใน อ.ส.ม.ท. สามารถที่จะพูดคุยกับนักการเมืองเหล่านั้นให้เข้าใจถึงความต้องการหรือจุดยืนของบุคคลภายในองค์กรในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ และเนื่องจาก อ.ส.ม.ท. อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของอำนาจรัฐในระดับหนึ่ง ในบางกรณี นักข่าว อ.ส.ม.ท. ก็มีช่วยเป็นตัวกลางเชื่อมประสานระหว่างผู้บริหาร อ.ส.ม.ท. กับนักการเมืองผู้เป็นแหล่งข่าวที่มีอำนาจเหล่านั้นได้

2.2 ลดต้นทุนการผลิตข่าวให้กับองค์กร โดยการอาศัยการบริการอำนวยความสะดวกจากแหล่งข่าว นับเป็นผลพลอยได้จากแหล่งข่าวที่มีเกือบทุกสาย เป็นต้นว่า การจัด press tour ไปดูงานทั้งภายใน และต่างประเทศ การที่แหล่งข่าวบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ ก็เท่ากับเป็นประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตข่าวขององค์กรไปได้จำนวนมาก

2.3 องค์กรได้รับประโยชน์ทางธุรกิจ เช่น กรณีที่แหล่งข่าวให้การสนับสนุนองค์กรในรูปแบบของการเป็นสปอนเซอร์ในลักษณะต่างๆ เช่น ในกรณีของนักข่าวสายเศรษฐกิจ และนักข่าวสายกีฬา หรือกรณีที่องค์กรสามารถซื้อสินค้าได้ในราคาถูกจากแหล่งข่าวในภาคธุรกิจเอกชน เช่น กรณีของข่าวไอที

3. ประโยชน์ส่วนตัวของนักข่าว

โดยอาศัยแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์เป็นแนวทางในการศึกษาถึงบทบาทในความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของแหล่งข่าวกับนักข่าว อ.ส.ม.ท. ในแต่ละสาย พบว่า บทบาทของทั้งสองฝ่ายเกี่ยวเนื่องกับลักษณะของการพึ่งพาและเอื้อประโยชน์ต่อกัน ทั้งนี้ บทบาทหลักก็คือ การเป็น “แหล่งข่าว - นักข่าว” ที่ฝ่ายหนึ่งให้ข้อมูล อีกฝ่ายนำข้อมูลไปเขียนเป็นข่าว แต่หากพิจารณาให้ลึกกลงไปในรายละเอียดของความสัมพันธ์ จะพบว่า ในบางกรณี บางสถานการณ์ แหล่งข่าวกับ นักข่าว อ.ส.ม.ท. ทำหน้าที่ต่อกันมากกว่าการเป็นแหล่งข่าวกับนักข่าว โดยบางราย เป็นที่ปรึกษาให้กันและกัน เป็นเพื่อนคู่คิด เป็นพี่-น้อง เป็นญาติผู้ใหญ่กับลูกหลาน เป็นอาจารย์กับลูกศิษย์ เป็นผู้อุปถัมภ์ - ผู้รับอุปถัมภ์ นักข่าวบางคนทำหน้าที่คล้ายๆ เป็นผู้ปกป้อง เป็นประชาสัมพันธ์ให้กับแหล่งข่าว แล้วแต่กรณีไป

ผลประโยชน์ในเรื่องส่วนตัวที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. ได้รับจากแหล่งข่าว ถ้าไม่นับรวมถึงข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะความช่วยเหลือที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. เองยืนยันว่าไม่เกินวิสัยที่สื่อมวลชนจะรับได้ และไม่อยู่ในข่ายที่ผิดต่อจรรยาบรรณสื่อมวลชนอย่างร้ายแรง ซึ่งรูปแบบของความช่วยเหลือที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. ได้รับจากแหล่งข่าว นั้น มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปแล้วแต่กรณี ข้อเท็จจริงที่พบคือ ส่วนใหญ่ยอมรับว่าเคยมีแหล่งข่าวเสนอหยิบยื่นผลประโยชน์ให้ในรูปแบบต่างๆ แต่สิ่งที่เสนอมาเหล่านั้น บางอย่างก็สนองได้ บางอย่างก็ปฏิเสธที่จะรับ ซึ่งถ้าอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ของ Scott (1977, อ้างแล้ว) ฐานทรัพยากรของแหล่งข่าวในฐานะผู้อุปถัมภ์ มีทั้งทรัพย์สินสมบัติที่ผู้อุปถัมภ์เป็นเจ้าของโดยตรง และทรัพย์สินสมบัติที่ผู้อุปถัมภ์ไม่ได้เป็นเจ้าของโดยตรง หากแต่สามารถนำมาอำนวยความสะดวกให้กับผู้รับอุปถัมภ์(นักข่าว)ได้ในหลายรูปแบบ

รูปแบบของผลประโยชน์ที่แหล่งข่าวหยิบยื่นให้นักข่าว นั้นมีหลากหลายดังนี้ คือ การเลี้ยงอาหาร, การให้วัสดุสิ่งของ โดยเฉพาะในลักษณะเป็นของที่ระลึก ที่แหล่งข่าวแจกนักข่าวในโอกาสต่างๆ เช่น การจัดแถลงข่าว การจัดงานเลี้ยง เป็นต้น การที่นักข่าวมีโอกาสได้เดินทางไปต่างประเทศโดยแหล่งข่าวออกค่าใช้จ่ายให้, การอาศัย “เส้น” แหล่งข่าว ผากลูกหลานเข้าโรงเรียนหรือฝากคนไข้เข้าโรงพยาบาล, การได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อสินค้าในราคาถูกลงกว่าท้องตลาด, การได้รับเงิน หรือ “ซองขาว”

ทั้งนี้ เงิน หรือ ซองขาว เป็นผลประโยชน์ที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. ส่วนหนึ่งไม่ใช่ทั้งหมดทุกคน โดยเฉพาะนักข่าวสายการเมืองและนักข่าวสายกีฬา ยอมรับว่าได้รับการเสนอมามากและมักจะปฏิเสธกลับไป แต่สำหรับนักข่าว อ.ส.ม.ท.แล้ว จะเป็นเงินจำนวนไม่มาก วิธีการหลีกเลี่ยงที่จะรับคือการบอกปฏิเสธไปตรงๆ หรือกรณีที่รับมาโดยไม่รู้ว่าเป็นเงิน ก็จะไปคืนที่หลัง หรือบางครั้งเมื่อพิจารณาแล้ว ไม่เกินวิสัยที่จะรับ ก็จะหาความชอบธรรมของการรับด้วยการใช้เงินจำนวนนั้นให้หมดไปในการเลี้ยงอาหารในหมู่นักข่าวและช่างภาพ เป็นต้น

ในประเด็นเกี่ยวกับการที่นักข่าวรับผลประโยชน์ในรูปของเงินนี้ จากการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์นี้จะพบมากในข่าวการเมือง ข่าวอาชญากรรม(ตำรวจ)และกีฬา ดังยืนยันได้ด้วยรายละเอียดคำให้สัมภาษณ์ที่ระบุไว้ในบทที่ 5 โดยเฉพาะคำให้สัมภาษณ์ของนักข่าวและแหล่งข่าวสายอาชญากรรมและข่าวกีฬา

“การงาน” เป็นผลประโยชน์อีกรูปแบบหนึ่งที่นักข่าวองค์กรอื่นๆได้รับจากแหล่งข่าว กล่าวคือ การอุปถัมภ์ช่วยหางานให้ทำเมื่อนักข่าวตกงานนั้น แต่นักข่าว อ.ส.ม.ท. ไม่ได้ประโยชน์ในส่วนนี้ เพราะไม่มีผู้ใดตกงาน

นอกจากนี้ จากการอาศัยแนวคิดเรื่องผลตอบแทนจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของ J.Fred Springer & Richard W. Gable (1980) (ดังรายละเอียดในบทที่ 2) มาอธิบายผลของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของนักข่าว อ.ส.ม.ท.กับแหล่งข่าว พบประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ นักข่าว อ.ส.ม.ท. บางคนในอดีตอาศัยบารมีของแหล่งข่าวที่มีอิทธิพล เพื่อประโยชน์ด้านเอกสิทธิ์คุ้มครองและความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานของตนเอง แต่ด้วยข้อจำกัดของผู้ให้ข้อมูลที่จะยืนยันข้อเท็จจริงได้ และด้วยขอบเขตของการวิจัยที่ไม่ได้มุ่งไปในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวของนักข่าว ผู้วิจัยจึงเพียงหยิบยกประเด็นนี้มาเป็นเพียงข้อสังเกตหนึ่งเท่านั้น

4. ผลตอบแทนที่แหล่งข่าวได้รับ

โดยอาศัยแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ (ดังรายละเอียดในบทที่2) ที่ว่าความสัมพันธ์จะมีลักษณะพึ่งพาอาศัย ต่างฝ่ายต่างตอบแทนกัน ต่างฝ่ายต่างก็เป็นได้ทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ในเวลาเดียวกัน สามารถแจกแจงลักษณะของผลประโยชน์ หรือผลตอบแทนที่แหล่งข่าวเป็นผู้รับอุปถัมภ์จากนักข่าวโดยทั่วไปซึ่งรวมถึงนักข่าว อ.ส.ม.ท. ด้วยในบางกรณี ได้ดังนี้

- 4.1 นักข่าวทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงประชาสัมพันธ์ให้แหล่งข่าว
- 4.2 นักข่าวเป็นเครื่องมือในการ “ปล่อยข่าว”
- 4.3 นักข่าวทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทั้งเรื่องงานและส่วนตัว
- 4.4 นักข่าวทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องให้แหล่งข่าว
- 4.5 นักข่าวเป็นแหล่งข้อมูลให้แหล่งข่าว

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นปลีกย่อยอื่นๆอีกที่แหล่งข่าวได้รับจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักข่าว เช่น นักข่าวทำหน้าที่ช่วยเป็นพยาน อย่างกรณีหน่วยเฉพาะกิจช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของ นางปวีณา หงสกุล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งการดำเนินการบางอย่างที่ต้องอาศัยประจักษ์พยานในการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด นักข่าวที่ร่วมในเหตุการณ์ด้วย ก็ต้องทำหน้าที่เป็นพยานด้วยโดยปริยาย

ในทางกลับกัน จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งข่าวของนักข่าว อ.ส.ม.ท. บางครั้งก็ก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์กรเช่นกัน คือ การเปิดช่องให้อำนาจภายนอกองค์กรเข้ามาก้าวล่วงการบริหารงานภายในองค์กร และผลเสียอีกประการหนึ่งคือ ความใกล้ชิดกับแหล่งข่าวที่มีมากเกินไป เป็นสาเหตุให้นักข่าวเชื่อฟังและถูกครอบงำทางความคิดจากแหล่งข่าวได้ แต่กรณีนี้มีส่วนน้อย แต่นักข่าว อ.ส.ม.ท. ส่วนใหญ่จะจัดวางความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวไว้โดยมีระยะห่างพอสมควร เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดความเอนเอียงในการนำเสนอข่าว เกรงจะตกเป็นเครื่องมือของแหล่งข่าว และเกรงจะถูกครหาว่าเป็นผู้รับใช้แหล่งข่าว และการกำหนดระยะห่างจากแหล่งข่าวมากเกินไปก็มีผลทำให้ไม่ได้ข่าวในเชิงวิเคราะห์เจาะลึกเท่าที่ควร

โดยสรุปแล้ว จากการอาศัยทฤษฎีแบบจำลองการสื่อสารของ Westley & Maclean (1957) และแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ มาใช้ในการศึกษาถึงบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างของนักข่าว อ.ส.ม.ท.กับแหล่งข่าวแล้ว พบว่า แม้ว่าโดยหลักการจะยึดมั่นในบทบาทของ

ความเป็น “นักข่าว-แหล่งข่าว” (เทียบเคียงได้กับบทบาท C กับ A ในแบบจำลองการสื่อสารของ Westley & Maclean) ก็ตาม แต่ขณะเดียวกัน ในบางบริบท คู่ความสัมพันธ์บางคู่ก็เล่นบทบาทของการเป็น “ผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์” ในลักษณะบทบาทที่แยกย่อยออกไปตามสถานการณ์ เช่น บทบาทของ “อาจารย์กับลูกศิษย์”, “ผู้ใหญ่กับผู้น้อย”, “เพื่อนกับเพื่อน”, “พี่กับน้อง”, “ที่ปรึกษา กับผู้รับคำปรึกษา”, และ “องค์กรหรือพิทักษ์กับผู้ที่ได้รับการปกป้อง” อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ไม่พบว่า มีนักข่าว อ.ส.ม.ท.คนใดที่มีบทบาทในความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวในลักษณะของ “นายจ้างกับลูกจ้าง”แต่อย่างใด

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข่าวในบางสายเพื่อขอข้อมูลได้ โดยเฉพาะแหล่งข่าวราชสำนัก ขณะเดียวกัน นักข่าวที่ให้ข้อมูลเองก็ไม่สามารถตอบคำถามหรือให้ข้อมูลในเบื้องต้นได้มากเท่าที่ควรเพราะความไม่บังควรอันเป็นเหตุผลเฉพาะของข่าวสายนี้ อีกทั้งนักข่าว อ.ส.ม.ท.บางคนที่ถูกพาดพิงถึงโดยผู้ให้ข้อมูล ก็ปฏิเสธที่จะให้สัมภาษณ์

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า การที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งข่าวนั้นได้ก่อประโยชน์ให้กับองค์กรหลายประการดังกล่าวข้างต้น แต่การสานสายสัมพันธ์มักขาดความต่อเนื่อง เพราะ 1) ข่าวในบางสายบางกระทรวงเปลี่ยนตัวนักข่าวไปประจำบ่อยครั้ง และ 2) ข่าวบางอย่างไม่ได้รับความสำคัญอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทั้งที่เป็นข่าวชายที่สามารถสร้างชื่อให้กับองค์กรได้ เช่น ข่าวสายอาชญากรรมหรือสายตำรวจ ฝ่ายหนังสือข่าวและข่าววิทยุ ซึ่งในอดีตนักข่าวสายนี้ของสำนักข่าวไทยสร้างชื่อไว้ดีเป็นที่ยอมรับ แต่ปัจจุบันไม่มีนักข่าวประจำ และกรณีนักข่าวสายกีฬาที่เคยติดต่อขอความร่วมมือจากภาคธุรกิจเอกชนให้มาสนับสนุนรายการถ่ายทอดต่างๆ ก็ขาดหายไป ไม่มีใครสานต่อหลังจากหัวหน้าข่าวกีฬาคนก่อนออกไป

ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยมีข้อสังเกตอีก 2 ประการคือ

1) อ.ส.ม.ท. ไม่มีหลักปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานที่แน่นอนในการกำหนดระยะห่างว่านักข่าว อ.ส.ม.ท. ควรจะจัดวางความสัมพันธ์ของตนกับแหล่งข่าวไว้ตรงจุดใดจึงจะเหมาะสม และ

2) ประโยชน์ทั้งหลายที่องค์กรได้รับจากการที่นักข่าวอาศัยความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวช่วยผลักดันนั้น องค์กรมักไม่ได้นำประเด็นนี้มาเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาเป็นความดีความชอบตอบแทนแก่นักข่าวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า

- 1) ไม่ควรเปลี่ยนตัวนักข่าวประจำหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งบ่อยมากนัก เพราะการสร้างความสัมพันธ์จนทำให้แหล่งข่าวไว้ใจนั้นต้องใช้เวลา
- 2) ให้ความสำคัญกับข่าวบางสายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข่าวอาชญากรรม(ข่าวตำรวจ) และข่าวกีฬา
- 3) กำหนดแนวทางเป็นคู่มือการปฏิบัติงานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งรวมถึงประเด็นการสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวเอาไว้ในลักษณะที่พอจะเป็นบรรทัดฐานแน่นอนร่วมกันของนักข่าวทั้งองค์กร
- 4) กำหนดเป็นนโยบายให้ชัดเจนว่า นักข่าว อ.ส.ม.ท. ควรจะอาศัยประโยชน์จากความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวในระดับใดบ้าง และกรณีที่สร้างประโยชน์ให้กับองค์กรโดยรวมนั้น นักข่าวควรได้รับผลตอบแทนหรือความดีความชอบอย่างไรบ้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. เพื่อให้เห็นภาพที่หลากหลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้นของความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างแหล่งข่าวและนักข่าว ควรจะศึกษาในภาพรวมของนักข่าวในหลายๆองค์กร และศึกษาลึกในเชิงเปรียบเทียบระหว่างนักข่าวสังกัดสื่อของรัฐกับเอกชนว่ามีสัมพันธภาพกับแหล่งข่าวแตกต่างกันอย่างไรบ้าง
2. การศึกษาเรื่องในลักษณะเดียวกันนี้ จะสามารถพิจารณาได้อย่างลึกซึ้งมากกว่านี้ โดยเลือกศึกษาเฉพาะข่าวสายใดสายหนึ่ง